

Молоді гусениці світло-жовті, голова, грудний щиток і черевні ноги чорні, уздовж спини – 2 ряди чорних або світло-жовтих бородавок, з боків – 4 ряди, кожна бородавка має волоски – довгі чорні й короткі білі (Федоренко, Покозій, Круть, 2013).

Дорослі гусениці довжиною 25–35 мм, із темно-бурою спинкою та двома рядами чорних бородавок і жовтуватими боками, покритими оранжевими бородавками. Тіло вкрите довгими (особливо на спині) волосками. На спині чорні плями зливаються у чорні смуги. Волосинки гусениць отруйні (Клечковський, Трибель, 2005).

Лялечка в пухкому брудно-сірому коконі, спочатку блідо-жовта, потім темніша і стає темно-коричнева. Довжина 10–15 мм (Савковський, 1965; Федоренко, 2013).

Шви між члениками черевця лялечки обмежені характерними рядами грубих крапкоподібних ямок. Кремастер злегка роздвоєний, з 15 гвіздкоподібними відростками (Клечковський, Трибель, 2005).

Посилання:

1. Клечковский Ю. Е., Трибель С.О. Американський білий метелик. Київ: Колоб'іг, 2005. 103с.
2. Ланак Я., Шимко К., Ванек Г. Атлас болезней и вредителей плодовых, ягодных, овощных культур и винограда. Братислава: Природа, 1972. 332с.
3. Леженіна І. П., Станкевич С. В., Забродіна І. В. Американський білий метелик – *Hyphantria cunea* (Drury, 1773) в Харківській області. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*. 2016. № 1. 47–51 с.
4. Савковский П. П. Вредители и болезни плодово-ягодных культур: справочник. Київ: Наукова думка, 1965. 287с.
5. Федоренко В. П., Покозій Й. Т, Круть М. В. Ентомологія. Київ: Фенікс, Колооб'іг., 2013. 344 с.

УДК: 632.7. 632.8

О. В Костецький⁵, В. В. Костецький⁶ аспіранти
Уманський національний університет садівництва
ФІТОФАГИ НА СОНЯШНИКУ ТА СОЇ В УМОВАХ
УМАНСЬКОГО РАЙОНУ

В Україні найбільш комерційно востребуваними, а відповідно і найбільш культивованими технічними культурами є соя і соняшник. Часто це монокультури. З цього постають проблеми перенасичення

⁵ Науковий керівник кандидат с.-г. наук доцент Мостов'як С.М.

⁶ Науковий керівник кандидат с.-г. наук доцент Мостов'як С.М.

сівозміни: накопичення шкідливих організмів, особливо в умовах м'яких зим минулих років.

В завдання наших досліджень входило уточнення видового складу фітофагів сої і соняшника.

Дослідження проводили за загальноприйнятими методиками, описаними у Омелюти (1986) та Трибеля 2001 [1–3].

Впродовж періоду досліджень ми виявили, що на сої найбільш поширеними та шкідливими фітофагами є поліфаги, до яких належать такі види: лучний метелик (*Margaritia sticticalis* L.), совка-гама (*Autographa gamma* L.), капустяна совка (*Mamestra brassicae* L.), люцернова совка (*Heliothis virescens* Hfn.), капустянка (*Gryllotalpa gryllotalpa* L.), а також личинки коваликів (*Athous* spp.) та чорнишів (Tenebrionidae). Серед спеціалізованих фітофагів особливо небезпечними є бульбочкові довгоносики (*Sitona* spp.), з яких в Україні зафіксовано 14 видів. Фітофаги, що пошкоджують генеративні органи рослин, включають горохового зерноїда (*Bruchus pisorum* L.), квасолевого зерноїда (*Acanthoscelides obtectus* Say.), горохову плоджерку (*Laspeyresia nigricana* F.), акацієву вогнівку (*Etiella zinckenella* Tr.) та горохового комарика (*Contarinia pisi* Kieff.). До сисних шкідників належать гороховий трипс (*Kakothrips robustus* Uzel), горохова попелиця (*Acyrtosiphon pisi* Kalt.), люцерновий клоп (*Adelphocoris lineolatus* Goeze), трав'яний клоп (*Lugus rugulepensis* Popp) та чорношипий щитник (*Carpocoris fuscispinus* Boh).

Інтенсифікація монокультури соняшнику, що проявляється у порушенні сівозмін і збільшенні частки цієї культури в структурі посівних площ, створює сприятливі умови для розвитку популяцій фітофагів та патогенів. Це призводить до дестабілізації агроценозів і зниження фітосанітарного стану. Впровадження інтегрованих систем моніторингу фітосанітарного стану агроценозів соняшнику дозволяє здійснювати прогнозування спалахів шкідливості та розробляти ефективні стратегії захисту рослин на основі принципу попередження [4].

Ентомокомплекс соняшнику в Україні характеризується високим видовим різноманіттям, представленим близько 70 видами комах з різних таксономічних груп. Видовий склад та чисельність фітофагів підлягають значним коливанням у часі та просторі, що обумовлено різноманітністю екологічних факторів.

Вплив кліматичних змін та агротехнічних факторів на розвиток шкідників

Кліматичні зміни та збільшення посівних під соняшник створили умови для зміни стану деяких фітофагів із звичайних компонентів біоценозу до господарсько важливих шкідників [5, 6].

Родина вусачів (Cerambycidae) представлена: вусач соняшниковий (*Agapanthia dahli* Richt.). З родини шипоносок (Mordellidae) зафіксована соняшникова шипоноска (*Mordellistena parvula* Gyll.). Із представників родини пластинчастовусих (Scarabaeidae) в посівах соняшника відмічали такі види, як хрущ східний травневий (*Melolontha hippocastani* F.), хрущ західний травневий (*Melolontha melolontha* L.), мармуровий хрущ (*Polyphylla fullo* L.), хрущ червневий (*Amphimallon solstitialis* L.), хрущ волохатий (*Anoxia pilosa* F.), кравчик-головач (*Lethrus apterus* Laxm.), оленка волохата (*Epicometis hirta* Poda). Родина коваликів (Eletaridae) і родина чорнишів (Tenebrionidae) представлені шістьма видами.

Сучасний моніторинг чисельності та видової різноманітності шкідників є ключовим для розробки екологічно орієнтованих систем захисту соняшника. Регулярне спостереження за динамікою популяції шкідників та уточнення біологічних особливостей фітофагів є основою для впровадження ефективних інтегрованих методів боротьби [6].

Висновки. Для підтримки стійкості агроєкосистем соняшника, сої, як і інших культур та зниження фітосанітарних ризиків необхідно запроваджувати інтегровані системи моніторингу та контролю шкідників. Біорізноманіття фітофагів соняшника вимагає подальших досліджень із застосуванням системного підходу, що враховує як природоохоронні принципи, так і сучасні методи управління агроценозами.

Посилання:

1. Облік шкідників і хвороб сільськогосподарських культур /В. П. Омелюта, І. В. Григорович, В. С. Чабан та ін.; За ред. В. П. Омелюти. Київ: Урожай, 1986. 296 с.
2. Методики випробування і застосування пестицидів / С. О. Трибель, Д. Д. Сігарьова, М. П. Сєкун, О. О. Іващенко та ін. За ред. Проф. С. О. Трибеля. Київ: Світ. 2001. 448 с.
3. Моніторинг шкідників сільськогосподарських культур: підручник / [Покозій Й. Т., Писаренко В. М., Довгань С. В. та ін.]; за ред. Й. Т. Покозія. Київ: Аграрна освіта, 2010. 223 с.
4. Петриченко В., Лихочвор С., Іванюк С. та ін. Соя. Монографія. Вінниця: «Діло», 2016. 400 с.
5. Вигера С. Інтегрований захист посівів соняшнику. *Пропозиція*. 2009. № 6. С. 76–84.
6. Горновська С. В., Федоренко В. П. Шкідники посівів соняшнику в Північному Степу України. *Захист і карантин рослин*. 2014. № 60. С. 80–85.